

---

## ТУРЦИЯ В НОВИЯ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ СБЛЪСЪК МЕЖДУ САЩ И РУСИЯ

---

Галин ДУРЕВ\*

*Within the change in the geopolitical situation in the world at the end of the first decade of the 21st century, Turkey has once again fallen into a geopolitical cross-field. Surrounded by complicated geopolitical nodes, the Turkish state must find the successful formula for its survival as a regional power. Geopolitical vectors across Turkey are very diverse, which is a challenge to Turkey's stability. The new arena of a geopolitical collision between the US and Russia can have a destabilizing impact on the whole region.*

През нощта на 15 срещу 16 юли 2016 г. Турция привлече вниманието на множество хора по целия свят с неуспешния опит за военен преврат. Сам по себе си този опит може да бъде разглеждан като ескалация на дълго натрупвано социалнополитическо напрежение, предизвикано от все по-силната концентрация на власт в ръцете на президента Реджеп Ердоган, която заплашваше да постави край на активната роля на турската армия в политическия живот на страната. Разбира се, неуспешният опит за преврат и последвалото го извънредно положение и масови арести дадоха да се разбере, че в Турция са в ход процеси, които неизменно не само ще бъдат от голямо значение за вътрешнополитическия живот на страната, но и ще катализират геополитическата активност в региона. Формалният завършек на тези процеси настъпи на 16 април 2017 г. с проведения референдум за промяна на конституцията и разширяване на президентските правомощия, в който Ердоган окончателно спечели „битката“ срещу Ататюрк за съзнанието на турските граждани.

Военният преврат в Турция не може да бъде разглеждан като събитие единствено от гледна точка на вътрешнополитическия процес, тъй като отношението към него ще засили дихотомното мислене приятел – враг както във вътрешен план, така и по отношение на глобалните и регионалните геополитически фактори. В този смисъл дори не е чак толкова важно какви са причините за провалилия се (или проваления) преврат,

---

\* Авторът е докторант, Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

както и дали определени външни сили са проявили действия или бездействия по отношение на неговото реализиране. По важно е, че възникналата ситуация постави Турция (но не непременно и Ердоган) в сложно положение. Страната се превърна в пресечна точка на геополитическите вектори на редица глобални и регионални сили, които имат разнородни по своя характер интереси по отношение на турската територия и държава.

Като се има предвид положението, което Турция заема в системата на международните отношения, както и нейното геополитическо положение, то състоянието, в което тя се намира, е от ключово значение за стабилността и сигурността в няколко региона.<sup>1</sup> Именно поради това проблемната ситуация в Турция следва да бъде предмет на по-мощен анализ, обхващащ поне взаимовръзките и взаимозависимостите със съседните геопространства.

### ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

През последното десетилетие в системата на международните отношения вследствие на сложни социалнополитически и икономически процеси настъпиха сериозни промени, които доведоха до изменения в съществуващия ред. В света се появиха както нови държавни, така и квазидържавни геополитически фактори. Тези нови фактори се оказаха заплахата за съществуващата система на международни отношения, формирана след края на Студената война, и отправиха предизвикателство към водещите в момента глобални и регионални сили. Постепенната ерозия на еднополюсната международна система предизвика възникването на нови геополитически възли, както и повишаване на конфликтния потенциал на някои традиционни такива.

Геополитическите възли най-често възникват на границите на големите пространства и се открояват със силноизразена етнокултурна, политическа, икономическа и религиозна диференциация (част от тези възли попадат в наречената от Хънтингтън „линия на цивилизационен разлом“).<sup>2</sup> Те притежават висок конфликтен потенциал, чието активизиране би могло да доведе до глобални сътресения.

Безспорно особено място в мрежата от геополитически възли заема Турция, чийто статут на регионална сила ѝ дава възможност да провежда относително самостоятелна външна политика, но от друга страна тя е ограничена в действията си поради факта, че е заобиколена от няколко високорискови възела, които традиционно възпламеняват конфликти в региона. Турция има непосредствено отношение към четири геополити-

---

<sup>1</sup> Вж. **Сатановски**, Е. Турският гамбит: Анкара като фактор за нестабилност в Близкия изток. – В: *Геополитика*, № 5, 2015, с. 43 – 48.

<sup>2</sup> За повече подробности за теорията за „цивилизационните разломи“ вж.: **Хънтингтън**, С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. София: Обсидиан, 2006.

чески възела – Балканския, Кавказкия, Близкоизточния и Средноазиатския.<sup>3</sup> През последните 25 години тези възли са непрестанен източник на мащабни междудържавни и вътрешнодържавни военнополитически конфликти. На практика всяка граница на турската държава се докосва до възел, който е активизирал конфликт в миналото, но и съществува голяма вероятност да активизира такъв в бъдеще. Това особено силно пролича след т.нар. „Арабска пролет“, и най-вече след началото на гражданската война в Сирия.

Като имаме предвид вече „горящия“ Близкоизточен възел, високорисковия Балкански възел, както и нестихващите конфликти в Кавказкия и Средноазиатския възел, може да се твърди, че е налице мрежа от преплитачи се, взаимосвързани и взаимнозависими възли, която е сериозна заплаха за международната сигурност и при определени обстоятелства може да доведе до глобален конфликт. Геополитическото положение на Турция я превръща в ключов фактор, който има пряко отношение към проблемите на сигурността в региона, а и на глобално ниво. Една регионална сила от подобен ранг притежава достатъчен потенциал чрез действията или бездействиата си да предизвика конфликт с непредвидими мащаби и неизмерими последствия. До голяма степен в бъдещото глобално геополитическо противопоставяне ключов проблем ще бъде контролът върху тези четири геополитически възела, но неизменно и въпросът за положението и контрола върху регионалния фактор, който най-силно взаимодейства с тях.

Позицията на Турция през последните 25 години до голяма степен е обусловена от членството на страната в НАТО. Въпреки че се стреми да провежда самостоятелна външна политика, е налице висока степен на съгласуваност със стратегическите аспекти в политиката на Алианса. Важна особеност е, че до момента Турция винаги се е ползвала с определено привилегировано положение в рамките на НАТО по отношение на провежданата политика на териториите, попадащи в сферата на националните ѝ интереси. Големият въпрос е дали това положение ще се запази и след военния преврат. На пръв поглед доскорошните „приятели“ на Турция изразиха плаха подкрепа за правителството и Ердоган, а след неуспеха на преврата държавният секретар на САЩ Джон Кери дори заяви, че членството на Турция в НАТО може да бъде застрашено, ако не спазва принципите на правовата държава. Отношенията между двете държави допълнително бяха обтегнати заради пребиваващия в САЩ Фетуллах Гюлен, който бе посочен от турската държава за предполагаем подбудител на опита за преврат. По този начин Турция индиректно намекна и за възможна намеса на САЩ в неосъществения военен преврат.

---

<sup>3</sup> За ролята на геополитическите възли в анализа вж.: Русев, М. Анатомия на глобалното противостоене от гледна точка на класическата геополитика. – В: *Геополитика*, № 4, 2005, с. 5 – 24.

От друга страна турският министър на външните работи Мевлют Чавушоглу не спести благодарностите към Русия за безусловната подкрепа при опита за военен преврат. Бе изразена и лична благодарност към Владимир Путин и други официални лица в Русия. Този акт на „признателност“ не остана единичен и няколко дни по-късно бе обявено, че турският президент Ердоган ще се срещне с Владимир Путин на 9 август в Санкт Петербург. Всичко това, разбира се, на този етап бяха само първоначални сигнали, но те дадоха да се разбере, че биха могли да се превърнат в основа на изключително важен геополитически обрат.

Гореизложените обстоятелства правят Турция важен обект на анализ в рамките на системата на международните отношения. Разбира се, като се има предвид системното ниво и мястото на Турция в глобалната система, обектът следва да се разглежда непосредствено с трите заобикалящи го геополитически възела – Близкоизточния, Кавказкия и Балканския. Това именно е геопространството на турската държава – собствената ѝ територия (пространство) плюс териториите (пространствата), с които Турция най-силно си взаимодейства.<sup>4</sup> Предмет на анализа са геополитическите сътресения в региона и възможните последици за Турция. Задачи на анализа са: да разкрие основните фактори, действащи в конкретната среда, техните интереси и цели; да представи текущото положение на Турция, нейните интереси и цели; да представи възможните сценарии за развитие на ситуацията в геополитически план и евентуалните последици за турската държава. Важна изходна предпоставка, имайки предвид географското положение на Турция, е, че събитията в държавата няма как да не бъдат разглеждани в широк геополитически контекст.

## **ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЦИ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ПРОБЛЕМА**

Във възникналата проблемна ситуация множество фактори имат пряко и косвено отношение към развитието на процесите в региона. Всеки от ангажираните в този геополитически сблъсък субекти се отличава с различна степен на заинтересованост и потенциал за реализация на целите си. Анализът на ниво държава изисква да бъдат изведени всички държави и квазидържавни образувания и други субекти, които могат да бъдат идентифицирани като първостепенни активни фактори.

В този аналитичен периметър попадат както глобални и регионални сили, така и държави, които не могат да бъдат класифицирани като такива, но поради ред други обстоятелства оказват силно въздействие върху развитието на проблема.

---

<sup>4</sup> Вж. **Карастоянов, С.** Политическа география, геополитика и геостратегия. София: Св. Климент Охридски, 2008, 192 с.

- САЩ. Като водещ фактор, заемащ все още ролята на глобален хегемон, САЩ имат стратегически интереси в региона, свързани със стремежа за контрол на геополитическите възли и някои ключови пространства, както и с геоекономическите им интереси. Тези обективни потребности произтичат от важноста, която имат за запазване на хегемонната роля на САЩ в системата на международните отношения и световната икономика чрез възможността да контролират непосредствено политическите, икономическите и социалните процеси. Възможността за проектиране на сила в тези възли и пространства е важен показател за водещата роля, която САЩ заемат в системата на международните отношения.

Изхождайки от интересите им, като стратегическа цел на САЩ се очертава запазването на доминиращото положение в региона, което дава възможност за пряк или косвен контрол на вътрешнодържавните и междудържавните процеси. Водещо място като междинни цели заемат унищожаването на съществуващите държавни образувания (както тези, изразяващи открит антиамериканизъм, така и онези, ползващи се с известни протекции от страна на САЩ), въвеждането на управляем хаос в съответните територии, създаване на подвластни квазидържавни образувания, терористични и паравоенни мрежи, които да са движещите елементи на управляемия хаос, и накрая преформатиране на геополитическото пространство в съответствие с новите стратегически приоритети на САЩ.

По отношение на средствата за реализация на поставените цели САЩ биха могли да приложат целия инструментариум на т.нар. „твърда сила“ и „мека сила“. Съединените щати са в състояние да проектират огромна военнополитическа и икономическа мощ, която индиректно да се справи с „проблемните“ политически режими или директно – чрез икономически санкции, военни интервенции и т.н., да се противопостави на онези държави, които не отговарят на геополитическите им проекции за региона. В този смисъл не е изключено, ако Турция се окаже пречка за стратегическите планове на САЩ, тя също да бъде (или вече да е била) обект на „меки“ или „твърди“ интервенции. След неуспешния опит за преврат Турция със сигурност ще бъде по-силна във вътрешнополитически план, но и значително по-уязвима като участник в международните отношения, нарушил „универсалните“ демократични критерии. Тази уязвимост несъмнено ще я тласне към търсене на нови стратегически партньорства, които е малко вероятно да бъдат в унисон с геополитическите интереси на САЩ.

- Русия. През последното десетилетие Русия ясно и категорично заяви своите амбиции за възвръщане на позициите си на международната сцена като първостепенен фактор. Това доведе до засилване на геополитическите претенции на страната, особено силно изразени в постсъветското пространство. Тази сфера обаче до голяма степен вече бе заета от други регионални и глобални играчи (Грузия, Киргизстан – САЩ; Азер-

байджан – Турция; Балтийските републики и Украйна – САЩ и ЕС), което предзнаменува сериозни геополитически сблъсъци. Основният руски интерес може да се заключи в засилване на влиянието в ключовите геополитически възли в евразийското пространство и гарантиране поне на първо време на възможността за контрол на процесите в отделни части на Европа и Азия. Към този момент Русия сравнително успешно прокарва политиката си в Кавказкия и Средноазиатския възел, но среща значителни трудности в Близкия изток и Балканите. Поради това и основните геополитически усилия са насочени именно там, като в това отношение не бива да се подценява и изконният въпрос за контрола на черноморските проливи, които в частност са свързващото звено между тези два геополитически възела (като цяло свързващо звено се явява именно Турция). Не на последно място следва да отбележим, че Близкоизточният, Кавказкият, Средноазиатският и Балканският геополитически възел са интегрална част от т.нар. „Голям лимитроф“, който обгражда Русия. От неин жизнен интерес е да предотврати възникването на враждебно настроени държавни или квазидържавни структури на тези територии.

На този етап Русия няма нужния политически и икономически ресурс, чрез които да разгърне потенциал, необходим за целенасочено преформатиране на геополитическото пространство, спрямо интересите ѝ в Близкия изток и на Балканите. Напротив, в средносрочен план Русия ще се придържа към стратегията на търсене на съюзници в тези два региона, които да могат да гарантират поне косвена възможност за контрол на политическите и икономическите процеси. Тоест крайна цел се явява създаването на склонни да работят за реализирането на определени руски интереси партньори, които обаче да бъдат политически и икономически зависими и стимулирани, а не да паразитират върху руската икономика. Междинните цели в Близкия изток и на Балканите обаче са различни. В Близкия изток Русия се нуждае от стабилизиране на ситуацията и частично възстановяване на статуквото, като поеме ролята на стабилизиращ фактор. На Русия ѝ е достатъчен само частичен контрол върху региона, за да има възможност да започне постепенното си налагане в политически и икономически план. Тук важно място ще заеме традиционното противопоставяне сунити – шиити и религиозни режими – светски режими. Ако режимът на Асад в Сирия бъде запазен, това ще бъде ясен знак, че руската държава не се безпокои да използва всички средства, за да гарантира оцеляването на стратегическите си партньори. Случайно или не три дни преди опита за преврат в Турция в свое интервю Башар Асад категорично заяви, че не очаква Русия да го изостави и да сключи сделка със САЩ за отстраняването му.

Обратно, на Балканите Русия почти е загубила своите позиции под натиска на САЩ и ЕС. Макар да е запазила някои политически и икономически лостове за влияние, доминацията на Запада изглежда толкова кате-

горична, че не оставя възможност за открити геополитически интервенции. В този регион Русия по-скоро има интерес от политическа и икономическа дестабилизация, която да доведе до ограничаване на западното влияние и откриване на възможност за постепенно изравняване на силите. Възможността да бъдат създадени стратегически партньори неизменно минава през „дискредитиране“ на САЩ и ЕС, което да представи Русия като геополитическа алтернатива.

За разлика от САЩ Русия все още не е в състояние да използва всички сили и средства за проектиране на своята мощ в няколко различни „горещи точки“ едновременно. Съвсем скоро „твърдата сила“ премина изпитание в Сирия, за да могат да бъдат коригирани пропуските. За последното десетилетие Русия многократно повиши военния си потенциал, но руската икономика все още е онова слабо звено, което не позволява пълноценното му разгръщане. Дори и непрофесионалното око вижда сериозното развитие, което са претърпели руските въоръжени сили от Южноосетинската криза през 2008 г. до войната в Сирия. Малко вероятно е обаче до окончателното приключване на участието на руската армия в сирийската война Русия да се ангажира с други военни операции извън граница. По отношение на т.нар „мека сила“ през последните няколко години се забелязва известна активизация на Балканите, но като се имат предвид ограничените ресурси, които на този етап Русия влага, е малко вероятно в средносрочен план подобен тип средства да имат решаващо значение за руската геополитика. Обратно стои въпросът с икономическата привлекателност. Русия е „ресурсен гигант“, от чиито доставки зависят както Балканите, така и останалата част от Европа. Малко вероятно е Европа скоро да се откъсне от тази зависимост, но пък тя далеч не е достатъчна за реализация на руските геополитически цели и интереси. Все пак на този етап доминацията чрез износ на енергоресурси продължава да бъде водещият инструмент на руското геополитическо влияние, като през следващите 5 – 10 години той ще бъде сериозно допълнен от военния фактор.

През последните две години отношенията между Русия и Турция преминаха през сложни изпитания. Замразяването на отношенията между двете държави – икономическите санкции, спирането на съвместните енергийни проекти и изострянето на напрежението след свалянето на руския самолет в края на 2015 г., бързо се оказа контрапродуктивно и още в средата на следващата година започва постепенно сближаване. Самият факт, че стратегическата инициатива в това отношение бе на турската държава, е достатъчно красноречив. Турция несъмнено има нужда от Русия като геополитическа алтернатива в процеса на балансиране на интересите в региона, особено след твърде двусмислените сигнали от страна на САЩ след опита за преврат. Неслучайно Ердоган по-малко от месец след преврата пристигна в Санкт Петербург за среща с Путин, имаща за

цел да постави началото на процеса на нормализиране на отношенията. Убийството на руския посланик в Турция не се отрази негативно на този процес и след поредицата двустранни споразумения от първите месеци на 2017 г. отношенията между двете държави бяха квалифицирани като „специални“ от Владимир Путин. Положително въздействие върху този процес оказа и сближаването на руските и турските позиции по отношение на войната в Сирия.

Икономическите и политическите съображения, които има Турция за поддържане на добри отношения с Руската федерация, до голяма степен са сходни и за Русия, но все пак трябва да бъде отчетено, че двете държави изхождат в действията си от различна структурна позиция в системата на международните отношения. Превръщането на Русия в геополитически контрапункт на САЩ без всякакво съмнение преминава през сближаването с неудовлетворените съюзници на Съединените щати. Освен това Турция може да се превърне във важен стратегически партньор на Русия, форпост, чрез който би получила възможност за косвено влияние върху важните за нея геополитически възли.

- Европейският съюз. Също ключов фактор за развитието на процесите, но до голяма степен ангажиран с позицията на САЩ по възникналите проблеми. Важно е да се отбележи, че ЕС така и не успява да изрази общи външнополитически позиции по редица важни международни въпроси, което въобще поставя под съмнение разглеждането му като единен субект. Като имаме предвид, че през последните години не бяха формирани и ефективни единни въоръжени сили на Съюза, изглежда още по-невъзможно ЕС да бъде в състояние да проектира своя общностен политически и военен потенциал. Все пак ЕС остава ключов икономически играч, но това не е достатъчно, за да бъде геополитически значим субект.

В ЕС са налице няколко линии на разделение на интересите. Първо, между интересите на водещите държави в Съюза – Германия, Франция и Великобритания, които диктуват политиката му. Второ, между интересите на водещите държави и тези на останалите държави. Трето, между илюзорния интерес на ЕС и реалния му интерес. В политически план лидерът на съюза – Германия, изглежда най-зависим от позициите на САЩ. Макар да е водеща икономическа сила, тя все още не успява да трансформира този икономически потенциал в активна геополитическа дейност, различна от посредническата. На този етап както Германия, така и Франция има множество вътрешни проблеми, генерирани от бежанската вълна, терористичната активност и политическата нестабилност на ЕС, за да се ангажира пряко в геополитически инициативи. От друга страна за Великобритания и сега ще бъде ключов въпросът за контрола на проливите и политическата стабилност в това важно геополитическо пространство.

Най-важната обективна крайна цел на ЕС следва да бъде възстановяването на политическата стабилност в Близкия изток и Турция като

задължително условие за ограничаване на бежанската вълна към ЕС, която е в състояние да предизвика силна социално-икономическа криза. Към момента ЕС до голяма степен не следва обективните си интереси и цели, а под силното влияние на САЩ се ангажира с външнополитически действия, които задълбочават политическото разединение на ЕС и задълбочават социално-икономическите проблеми. Единственото средство за влияние на Съюза към момента продължава да бъде финансовото донорство, което по никакъв начин не решава проблеми, а напротив, доста често създава нови. В разразилата се геополитическа криза в пространството между Близкоизточния и Балканския възел, в което централно положение заема Турция, ЕС е само един формален субект, който има своите политически и икономически интереси, но те са силно подвластни на геостратегическите интереси на САЩ. Вероятно Великобритания е единствената европейска държава, която може да бъде активен фактор в евентуално бъдещо геополитическо преформатиране, след като ясно декларира своите интереси в региона. Нейната самостоятелна роля вероятно ще бъде катализирана и от т.нар. „brexit“, който твърде вероятно ще продължи да влошава отношенията ѝ с останалите европейски държави.

- Израел. За разлика от останалите фактори Израел е пространствено позициониран в епицентъра на най-горещия към момента геополитически възел – Близкоизточния, заобиколен от враждебно настроени арабски държави. Като се има предвид това, напълно логично стратегическият интерес на Израел съвпада с този на САЩ, а именно съществено преформатиране на близкоизточното пространство, гарантиращо слаби, враждуващи помежду си противници. До голяма степен тези интереси за Израел са жизнени, т.е. свързани са с оцеляването на държавата. Междинните цели също до голяма степен съвпадат с тези на САЩ, тъй като разпадането на държавните модели в Близкия изток и гарантирането на контрола върху новите квазидържавни структури биха дали сериозен превес на Израел в борбата за територии и питейна вода. Нестабилността в региона и враждебността между останалите държави са необходима предпоставка за гарантиране на бъдещето на държавата Израел, която неслучайно може да бъде разглеждана в качеството на аванпост на САЩ. Тази терминологична заемка от военното дело не е лишена от основание и като се имат предвид дългите „продоволствени връзки“ между двете държави. Все пак по отношение на Турция е налице известно разминаване между стратегическите интереси на САЩ и Израел. Ако за първите тя е важен стратегически партньор, то за вторите нерядко е дори непосредствена геополитическа заплаха, имайки предвид силното ѝ влияние сред мюсюлманските държави. На регионално ниво Израел е в състояние да използва както военнополитически, така и икономически лостове за гарантиране на своите интереси и постигане на своите цели. До голяма степен

в това отношение силен ефект оказва и предполагаемото наличие на ядрено оръжие в израелския арсенал.

- Саудитска Арабия. Основен спонсор на ислямистките движения в региона, чийто стратегически интерес е прекратяване на съществуването на светските режими в арабските държави и издигане на власт на проислямистки сунитски режими, което би дало възможност Саудитска Арабия да се превърне в естествен интеграционен център на региона. Като се има предвид фактът, че е силно зависима военнополитически от САЩ, можем да разгледаме политиката на Саудитска Арабия като определен елемент, част от цялостната политика на САЩ за преформатиране на блискоизточното геополитическо пространство. Твърде вероятно е обаче Саудитска Арабия сама да стане жертва на това преформатиране, имайки предвид задълбочаващите се вътрешни противоречия и конфликти с Йемен и Иран. Към момента икономическият инструментариум силно доминира в средствата за провеждане на саудитската външна политика. Освен това Саудитска Арабия се явява и разпределителен център за оръжие и оборудване към редица терористични и бунтовнически организации в много държави. Тази роля предполага добро ниво на съгласуваност със САЩ, което допълнително потвърждава статута на Саудитска Арабия като „наместник“ на САЩ в региона. След като през май 2017 г. двете държави сключиха колосална оръжейна сделка, категорично можем да твърдим, че новата американска администрация ще продължи фокусирането си върху блискоизточните процеси, залагайки на посредничеството на Саудитска Арабия. Не е изключено обаче в близко бъдеще все по-засилващите се аспирации на Саудитска Арабия към водеща роля в региона и опитите за еманципиране в редица отношения от политиката на Съединените щати да доведат до разтрогване на стратегическото партньорство, тъй като САЩ нямат интерес от възникването на регионална сила, която да провежда независима политика в Близкия изток и района на Персийския залив.

- Иран. Важен регионален фактор, който се явява естествен център на шиизма, поради което има влияние в редица мюсюлмански държави. Към момента тактически партньор на Русия, но задълбочаването на икономическото и военнополитическо сътрудничество би могло да доведе до стратегическо взаимодействие. Обратно на Саудитска Арабия Иран има интерес от запазване на статуквото в региона поради факта, че ислямистките режими, които биха дошли на власт, с висока степен на вероятност ще бъдат враждебно настроени към Иран. Също така Иран е една от държавите, пред които стои „кюрдският въпрос“, а неговото разрешаване би могло да включва и териториални претенции към иранската държава. Като цели на Иран могат да се разгледат запазването на режима на Асад, засилването на ролята на Хизбула в Ливан и на Хусите в Йемен, засилването на влиянието на Иран в шиитски Южен Ирак. Като се имат предвид

тези цели, в стратегически план Иран е противник както на Турция, така и на Саудитска Арабия. Като регионална сила Иран има възможност да използва военни средства в ограничен мащаб, поради което основното средство за реализация на външнополитическите интереси и цели продължава да е подпомагането и финансирането на шиитски паравоенни организации и политически режими, които са враждебно настроени към Запада и блискоизточните му партньори.

- Турция. Както вече споменахме, Турция заема особено място в географски и геополитически план. Освен мост между Европа и Азия, тя е и свързващо звено между два геополитически възела, формирани върху територии, голяма част от които в миналото са принадлежали на Османската империя. Това в още по-голяма степен предопределя тяхната взаимосвързаност със съвременна Турция. През последното десетилетие турската държава постепенно отстъпва от светското начало на кемализма и прави опити за завой към идеите на османизма. Разбира се, наивно е да се смята, че османистките идеи ще бъдат приложени чрез военнополитически инструменти. Напротив, Турция ще се опита преди всичко чрез средствата на „меката сила“ да активизира политически своите диаспори в пределите на бившата Османска империя, а дори и в Западна Европа. В този смисъл крайна цел се явява изграждането на пряко или косвено подвластно на Турция пространство както в Близкия изток, така и на Балканите, което да бъде основа за постепенното организиране на квазидържавно културно-религиозно образование. Важни междинни цели са пълната консолидация на населените с турско самосъзнание и/или друго мюсюлманско население, върху което Турция има политическо влияние, пространства, които представляват сфера на интерес; решаването на „кюрдския въпрос“; отстраняване на светските режими в Сирия и Ирак. В регионален план Турция е в състояние да използва и вече използва военна сила за решаване на възникнали проблемни ситуации със своите съседи Сирия и Ирак. Тези мерки дават ясно да се разбере, че тя не би се примирила с неблагоприятно за нея развитие на „кюрдския въпрос“ и ясно декларира своите интереси в северните части на Ирак и Сирия. На Балканите обаче Турция работи активно сред населението както по линия на вероизповеданията, така и по линия на местни културни и политически структури.

Към момента Турция все още поне привидно се ползва с определено благоразположение от страна на Съединените щати въпреки засилващите се турски претенции. След инцидента с руския самолет Турция загуби добрите отношения с Русия, но опитът за преврат се оказа повод за поредица от доброжелателни актове и реверанси към Русия. Макар реализирането на турските стратегически цели на Балканите и в Близкия изток подобно на предходните няколко века да се сблъсква преди всичко с възобновените руски геополитически амбиции, Турция вероятно ще

предпочете да се откаже от някои свои цели, за да си гарантира тази геополитическа алтернатива. Това, разбира се, се дължи преди всичко на несигурността, която тя усеща от страна на досегашните си партньори. Всичко това кореспондира с твърдението на Паскал Бонифас, че „днес силата е по-скоро утвърждаване на някакъв стремеж към независимост, отколкото намерение за установяване на хегемония“<sup>5</sup>. От тази гледна точка действията на САЩ в региона изглеждат демоде.

По отношение на ЕС Турция отново е изправена пред изключително противоречива ситуация. Налице е сблъсък между общото схващане за Турция като за неевропейска, нехристиянска държава, която проявява политически аспирации към части от Югоизточна Европа, и факта, че тя към момента е икономически и геополитически необходима на ЕС. Това положение обаче е твърде нестабилно и не е изключено скоро Турция да се превърне в пречка за геополитическото преформатиране на региона.

### ОЦЕНКА НА УСЛОВИЯТА

В създалата се обстановка Турция се намира в ситуация със задълбочаваща се сложност, която е повлияна от редица условия, които ограничават или улесняват въздействието на факторите и играят ролята на катализатор на процесите. Първо, Турция е заобиколена от региони, изтъкани от геополитически противоречия. Това предопределя високия конфликтен потенциал и ограничава възможността за разрешаване на проблемите с мирни дипломатически средства. Второ, в международната система Турция заема мястото на регионална сила, чиито интереси и цели въпреки бурното ѝ развитие не отговарят на военнополитическия и икономическия ѝ потенциал. Трето, Турция бавно попада в клещи между враждебна Европа, Русия, квазидържавните кюрдски територии и засилващото се влияние на Иран в Сирия и Ливан. Четвърто, вътрешнополитическата ситуация в Турция също може да се характеризира с рисков потенциал, който при определена външна намеса е в състояние да доведе до сериозна политическа криза. Пето, през последните месеци се забелязва значително засилване на влиянието на външни фактори в страната, което трудно би могло да бъде обективно оценено заради неясния характер на процесите, които тези фактори предизвикват.

**Опасности:** Потенциална опасност е възможността за засилване на сепаратистките действия в кюрдските райони, като се има предвид получената автономия в тези райони на Ирак и Сирия, което може да бъде разглеждано като първа стъпка към независима обединена кюрдска държава. Като опасност за сигурността на Турция може да бъде разглеждано и влошаващото се отношение между Турция и ЕС. В определен момент

---

<sup>5</sup> Вж. Бонифас, П. Съвременната геополитика. София: Кама, 2007, с. 68

европейският политически елит ще трябва да избира между собственото си политическо бъдеще и толерантното си отношение към бежанската вълна. Тези две опасности са в състояние да генерират съществено раздвижване на вътрешнополитическите процеси, което да доведе до остри властови противоречия и да заплаши позициите на управляващите в съответните европейски държави. Не бива да се пренебрегва и възможността тези процеси да бъдат катализирани от външни фактори.

**Заплахи:** Основна заплаха пред Турция към момента е непосредствената намеса на няколко първостепенни геополитически фактора в турското геопространство с ясното намерение за неговото преформатиране. Заплаха за регионалното влияние на Турция и за нейните интереси в Близкия изток е и провежданата от другите две регионални сили – Саудитска Арабия и Иран, политика. В много отношения трите държави могат да бъдат разглеждани като съперници за влияние в рамките на един геополитически регион. На Балканите Турция все още не е заплашена непосредствено от други фактори, но там вероятно ще се задълбочат културно-цивилизационните пропасти.

**Уязвимост:** В настоящия момент Турция е силно уязвима откъм възможни сепаратистки и терористични действия на кюрдите, които се явяват необективизирана несиметрична заплаха за сигурността. По отношение на външна военна заплаха страната е доста по-слабо уязвима, защото притежава значителен военен потенциал. На международната политическа сцена обаче не е изключено Турция да попадне в частична изолация, защото след влошаването на отношенията с ЕС и загубата на инерцията в стратегическото партньорство със САЩ е все по-вероятно тя да бъде въвлечена в регионален геополитически сблъсък – част от новото преформатиране на Близкия изток.

**Рискове:** Най-високият риск към момента е възможността за координирана активизация на кюрдския сепаратизъм. Далеч по-нисък е рискът от мащабен въоръжен конфликт с някоя от съседните регионални сили. По-трудно може да бъде оценен рискът от влошаване на отношенията със САЩ и ЕС, защото те до голяма степен са подвластни на геополитическата конюнктура, без задължително да са налице обективни индикатори за тяхното влошаване.

## ПРОГНОЗА

Като доминираща тенденция в средносрочен план се очертава политическата маргинализация на Турция в рамките на един регион, съчетаващ в себе си няколко високорискови геополитически възела. Частна или специфична тенденция е постепенното преустановяване на стратегическото партньорство от страна на САЩ, чието взаимодействие с регионалните блискоизточни сили става все по „политически неприемливо“ и

нежелано. Друга специфична тенденция ще бъде задълбочаващата се социокултурна пропаст между ислямския свят и Европа, която ще се отрази негативно на Турция и ще постави европейския елит пред сериозен геополитически избор. Като обща тенденция можем да открием задълбочаване на военнополитическата криза в Близкия изток, която може да доведе до прекрояване на границите и възникване на нови субекти, което пък е в състояние да насочи турските геополитически амбиции към Балканите.

Турция е в състояние да предотврати изпадането си в изолация, ако радикално преосмисли геополитическото си поведение. От една страна, тя е изправена пред задълженията си към САЩ и НАТО, а от друга – пред собствените си национални интереси. Ако геополитическите ѝ претенции в Близкия изток и на Балканите се задълбочат, вероятността в кратки срокове САЩ и ЕС да ревизират отношенията си с Турция се увеличава. Възможността Турция да увеличи претенциите си на Балканите за сметка на евентуално ограничаване на влиянието ѝ (и дори вероятни териториални загуби) в Близкия изток все още не е много вероятна, но все пак е вариант за геополитически компенсации. На този етап подобряването на отношенията с Иран, Сирия и Ирак изглежда невъзможно в краткосрочен план. По метода на изключването можем да стигнем до извода, че към момента единствената възможна геополитическа алтернатива за Турция се оказва Русия.

Като се имат предвид очертаните тенденции и възможностите за тяхното реализиране, би могло да се стигне до няколко сценария, като за целите на анализа ще разгледаме развитието на някои от тях в рамките на следващите 10 години.

**Оптимистичен:** Турция запазва териториалната си цялост и вътрешнополитическа стабилност. В Сирия гражданската война приключва с падането на режима на Асад и идването на власт на близки до Анкара опозиционни сили. Русия губи позициите си в региона и ограничава геополитическите си претенции до рамките на Кавказкия регион. Турция осъществява военен контрол над северните части на Сирия и Ирак, като така създава своеобразен санитарен кордон около югоизточната си граница. В Саудитска Арабия поредицата от конфликти насочват геополитическите претенции на Иран към възникналия вакуум в този регион. САЩ се нуждаят от стабилна регионална сила, която да балансира влиянието на Иран, поради което запазват стратегическото си партньорство с Турция. Създалата се ситуация многократно увеличава геополитическата тежест на държавата и форсира приема ѝ в ЕС. В рамките на пространството на свободно движение на хора, стоки и услуги претенциите на Турция към Балканите значително се обезсмислят.

**Песимистичен:** Вследствие на преформатирането на геополитическото пространство Турция губи територии и се стига до сериозно раз-

кращане на вътрешнополитическия ред. Русия и Асад излизат победители от войната в Сирия след споразумение със САЩ и ЕС. Асад потвърждава автономията на населените с кюрди региони, а Иракски Кюрдистан обявява независимост. Започват масови вълнения в населените с кюрди турски територии, които са подпомогнати от външни фактори. Сирия засилва политическото си влияние в Ливан. Ситуацията в Саудитска Арабия се стабилизира и започва либерализация на режима под натиска на САЩ. Саудитската династия декларира намерението си за продължаване на стратегическото партньорство със Съединените щати, които се „отказват“ от подобно с Турция. Налице е нова линия на преразпределение на Близкия изток на сфери на влияние, която минава по границата между Сирия и Ливан, от една страна, и Израел и Йордания, от друга, и разполовява Ирак. Турция се оказва на прага на гражданска война, заобиколена от доминираната от Русия сирийска държава и враждебно настроените Иран и ЕС.

**Вероятен:** Турция запазва територията си, но ѝ предстоят сериозни политически сътресения. След продължителна и изтощителна война се стига до прекратяване на огъня в Сирия и решение за преходен период, в който ще бъде решена съдбата на Асад. Разширява се автономията в кюрдските райони на Ирак и Сирия, което засилва претенциите на кюрдите в Турция. Русия излиза от конфликта като геополитически победител, което засилва апетитите ѝ в региона, а САЩ са ангажирани в „сблъсък“ между Иран и Саудитска Арабия поради приоритетното за тях значение на региона на Персийския залив. ЕС на практика отказва приема на Турция поради все по-засилващите се антимюсюлмански настроения. Турция се опитва да компенсира това положение чрез усилена работа с населението с турско самосъзнание в Югоизточна Европа. Близкоизточният и Балканският възел стават предмет на споразумение за разделяне на сферите на влияние между Русия и САЩ. „Новата“ турска държава се превръща в буферна зона със споделено влияние (подобно на хипотезата „50:50“ от т.нар. „Процентно споразумение“ от Московската конференция през 1944 г.).

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Турция е изправена пред поредица геополитически дилеми, от чието разрешаване ще зависи статутът ѝ на регионална сила, а и териториалната цялост на страната. С провежданата политика е налице възможност за постепенно попадане в международна изолация, която значително ще утежни и вътрешнополитическата ситуация. Като преломен момент се очертават развързката на сирийската гражданска война и задълбочаващата се бежанска криза в Европа. Резултатът от тези процеси е онзи фактор на неопределеност, от чието развитие зависи до голяма степен геополитическата ситуация.

литическото положение на Турция. Освен всичко останало трябва да имаме предвид, че в една йерархична система, каквата е тази на международните отношения, елементите от по-висок ранг могат така да моделират по-ниските нива, че да отговарят на техните стратегически интереси и цели. Турция днес може да бъде разглеждана като класическо кръстопътно геополитическо поле, което вероятно ще бъде една от основите на по-редното преформатиране на световното геополитическо пространство.

### **Литература**

1. **Аврейски**, Н. Балканският геополитически възел и Великите сили. – В: *Геополитика*, № 1, 2008, с. 28 – 65.
2. **Бонифас**, П. Съвременната геополитика. София: Кама, 2007.
3. **Данфорт**, Н. Възможният Близък изток. – В: *Геополитика*, № 3, 2015, с. 168 – 173.
4. **Иванов**, И. Ролята на Анкара в балканския „Екзодус“. – В: *Геополитика*, № 6, 2015, с. 26 – 30.
5. **Карастоянов**, С. Политическа география, геополитика и геостратегия. София: Св. Климент Охридски, 2008.
6. **Ранге**, С. Разпадането на Близкия изток и опитите за налагане на нов ред в региона. – В: *Геополитика*, № 6, 2015, с. 41 – 49.
7. **Русев**, М. Анатолия на глобалното противостоене от гледна точка на класическата геополитика. – В: *Геополитика*, № 4, 2005, с. 5 – 24.
8. **Сатановски**, Е. Турският гамбит: Анкара като фактор за нестабилност в Близкия изток. – В: *Геополитика*, № 5, 2015, с. 43 – 48.
9. **Сафонкина**, Е. Турция като нов играч в политиката на „меката сила“. – В: *Геополитика*, № 5, 2014, с. 67 – 83.
10. **Стефанов**, Г. Теория на международната сигурност. София: Сиела, 2008.
11. **Хайтов**, С. Самостоятелен геополитически играч ли е Анкара. – В: *Геополитика*, № 3, 2015, с. 42 – 48.
12. **Хънтингтън**, С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. София: Обсидиан, 2006.
13. **Kissinger**, Henry. A Path Out of the Middle East Collapse. 16 October 2015. [online]. [reviewed 30 May 2017]. <http://www.wsj.com/articles/a-path-out-of-the-middle-east-collapse-1445037513>.